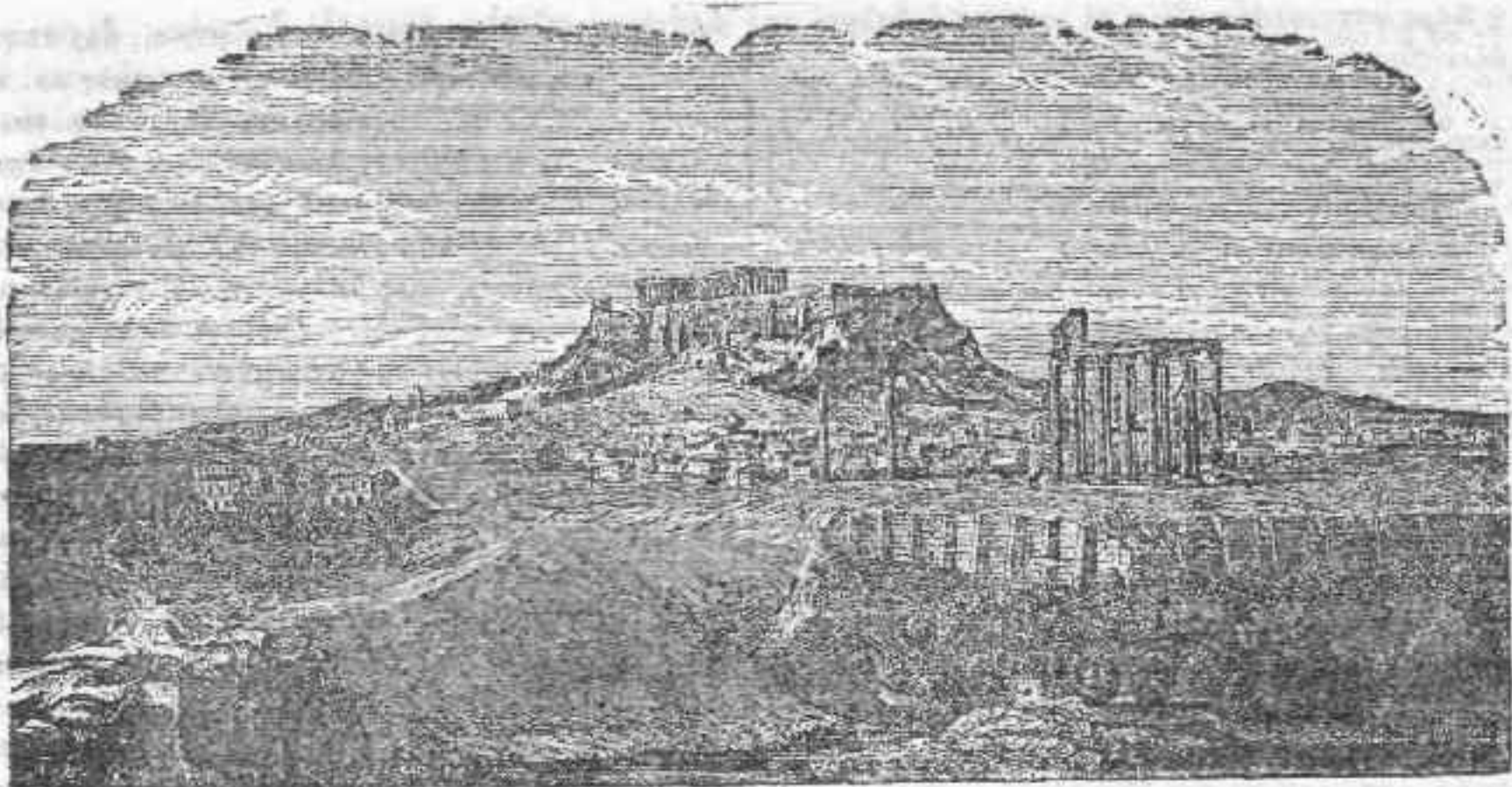

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΜΑΡΤΙΟΥ, 1861.

ΤΟΜΟΣ ΙΑ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 263.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΖΕΥΞΕΩΣ.

—οοο—

Ἡ σύζευξις εἶναι δύναμις τοῦ πνεύματος δι' ἧς αἱ ἐν αὐτῷ ἐννοιαὶ ἐγείρονται καὶ προκαλοῦνται ὑπ' ἀλλήλων. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐνότητος τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἡ σύζευξις ὑπάρχει οὐ μόνον μεταξὺ τῶν καθαρῶν ἐννοιῶν τῆς διανοίας ἀλλὰ μεταξὺ πάντων τῶν νοητικῶν, ἠθικῶν καὶ ὕλικῶν στοιχείων τοῦ ἀνθρώπου ὄντος. Ἡθικόν τι αἶσθημα, ἐξωτερικὴ τις ἐντύπωσις ἐγείρουσιν ἐννοίας σχετικὰς πρὸς αὐτά, καθὼς ἀπ' ἐτέρου αἱ ἐννοιαὶ διεγείρουσιν ἠθικά αἰσθήματα ἢ ζωτράν ἀνάμνησιν σωματικῶν ἐντυπώσεων καὶ ἐνεκα τῆς καθολικῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἡ σύζευξις θεωρεῖται ὡς νόμος τοῦ πνεύματος ἀντίστοιχος πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ὕλικῶν καθολικὸν νόμον τῆς ἐλπίσεως.

Ἡ σύζευξις δὲν εἶναι ἡ ἑξίς, οὔτε ἡ μνήμη, οὔτε ἡ φαντασία μεθ' ὧν ὑπὸ τινῶν ψυχολόγων ταυτίζεται. Καὶ ἡ μὲν ἑξίς εἶναι μέχρι τινὸς αὐθαίρετος, καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θελήσεως, ἐξ ἧς αὕτη δίδει διευθύνσεως εἰς τὰς πνευματικὰς ἢ σωματικὰς δυνάμεις, ἐν ᾗ ἡ σύζευξις εἶναι φύσει ἀνεξάρτητος τῆς θελήσεως, καὶ ὑπόκειται εἰς νόμους σταθεροὺς καὶ ἀνγκάτους. Εἶναι δὲ ἡ σύζευξις εἰς τῶν ὄρων τῆς μνήμης, ἀλλὰ διαφέρει αὐτῆς καθ' ὅσον αὕτη ἐπιδέχεται καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς θελήσεως, καὶ ἄλλους προαπαιτεῖ ὄρους, καὶ ἰδιαίτερα ἔχει μέσα τελειοποιήσεως. Δὲν εἶναι τελευταῖον ἢ φαντασία, διότι

αὕτη ναὶ μὲν ὠφελεῖται ἐκ τῆς συζεύξεως ὡς καὶ ἐκ τῆς μνήμης, ἀλλ' ἰδίαν ἔχει φύσιν καὶ ἐνέργειαν δι' ἧς καθιστᾶ ζωηρότερὰς τὰς ἐντυπώσεις ἢ τὰς ἀναμνήσεις, συνδυάζει νέας ἐννοίας, καὶ ἐνεργεῖ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ παρελθόντος ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος. Ἡ δὲ θεωρία τῆς συζεύξεως ἔπεται εἰς τὴν περὶ ἀφαιρέσεως, διότι συμπληροῖ αὐτὴν καὶ ἐπιθεβαιῶν καὶ ἐπαληθεύει, καὶ ἡγεῖται τῆς περὶ μνήμης ὡς ἀνγκυλίᾳ αὐτῆς προετοιμασία.

§. 2.

Τὸ γεγονὸς τῆς συζεύξεως εἶναι προφανές καὶ ἀναντιρρήτον· οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ περὶ αὐτοῦ. Εἶναι προσέτι αὐθόρμητον καὶ διηκεῖς, διότι τελεῖται ἀκουσίως ἐν ἡμῖν καὶ ἀκταπχύστως· ἀπαιτεῖται ἀντενέργεια τῆς προσωπικῆς ἀρχῆς, τοῦτέστι, τῆς ἡμετέρας θελήσεως, πρὸς ἀναστολὴν τῆς συζεύξεως ἢ πρὸς νέαν διεύθυνσιν αὐτῆς. Τὸ γεγονὸς εἶναι ἀναντιρρήτον, εἶναι νόμος γενικὸς τοῦ ἡμετέρου ὄντος, ἀποτέλεσμα καὶ μίαν τῶν δηλώσεων τῆς ἐν ἡμῖν ἐνότητος· περὶ τούτων πάντες συμφωνοῦσιν. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀρκοῦσι πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου. Δὲν ἀρκεῖ νὰ εἰπωμεν ὅτι ὑπάρχει ἐν ἡμῖν ἐνότης δι' ἧς αἱ ἐννοιαὶ συζευγνύονται καὶ ἀμειψαίως ἐγείρονται καὶ προκαλοῦνται· ἀπαιτεῖται προσέτι νὰ προσδιορίσωμεν τοὺς τρόπους δι' ὧν ἐνεργεῖ ἡ ἐνότης αὕτη, τὰς σχέσεις καθ' ἧς αἱ ἐννοιαὶ συνδέονται καὶ ὑποκινοῦνται ὑπ' ἀλλήλων, ὅ ἐστι, τοὺς ἰδιαιτέρους νόμους εἰς οὓς ἀναλύεται καὶ δι' ὧν ἐκτελεῖται ὁ γενικὸς νόμος

τῆς συζεύξεως, καθὼς δὲν ἀρκεῖ ἡ γενικὴ τῆς ἐλξεως θεωρία εἰ μὴ προσδιορισθῶσιν οἱ ἰδιαιτέροι νόμοι καθ' οὓς γίνεται ἀναλόγως πρὸς τὸν ὄγκον καὶ τὰς ἀποστάσεις τῶν σωμάτων πρὸς ἀλλήλας. Καὶ περὶ τῶν ἰδιαιτέρων τούτων νόμων τῆς συζεύξεως τὰ μέγιστα διαφωνοῦσιν οἱ ψυχολόγοι, ὥστε ἡ θεωρία αὐτῆς, εἰ καὶ πολὺ προέβη καὶ πλουτισθεῖσα ἐκ τῶν προσεκτικῶν καὶ ἐπανειλημμένων παρατηρήσεων τῶν φιλοσόφων, δὲν ἔλαβεν εἰσέτι ἐκείνην τὴν ἐπιστημονικὴν τελειότητα, ἥτις καταπαύει τὰς διαφορὰς καὶ συζητήσεις, καὶ ἐπιβάλλει τὴν πίστιν. Ὁμοιογενεὶς ὅμως ὅτι τὰ φαινόμενα τῆς συζεύξεως παρατηρῶνται ἐνίοτε τότε περίπλοκα καὶ παραδόξα καὶ ἀπροσδόκητα, ὥστε δυσκόλως ὑπάρχοντα εἰς γενικούς καὶ σταθεροὺς νόμους. Διηγείται ὁ Ἰζίδης, ὅτι κατὰ τινὰ περὶ τῆς ἀγγλικῆς ἐπαναστάσεως συνδιάλεξιν, εἰς τῶν παρευρισκομένων ἡρώτησε ποία ἡ ἀξία τοῦ ῥωμαϊκοῦ δηναρίου; παρατηρεῖ ὁ φιλόσοφος ὅτι, ἐπειδὴ κατ' ἐκείνην τὴν ἐπανάστασιν πολλὰ ἐγένοντο διὰ χρημάτων προδοσίαι, ἡ ἐννοια αὕτη ἀνέμνησεν εἰς τὸν ἐρωτῶντα τὴν προδοσίαν τοῦ Ιούδα, ἡ δὲ ταύτης ἐννοια, τὴν τοῦ μέσου δι' αὐτὴν ἐγένετο, καὶ αὕτη τὴν τῆς ἀξίας αὐτοῦ. Τοιούτων ἀπροσδοκήτων καὶ ἀπεξήγητων συζεύξεων καθημερινὴν ἔχομεν πείραν, καὶ οὐδὲν παράδοξον ἐὰν διηγείρον τὴν περιέργειαν τῶν φιλοσόφων, καὶ προκάλυπτον τὰς προσπάθειάς αὐτῶν πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου.

Πρῶτος ἐπιχειρήσας τὴν ἐξήγησιν ταύτην φέρεται συνήθως ὁ Χιούμης, ἀλλὰ πολὺ πρότερον εὕρισκόμεν ἐξήγησιν τινὰ παρ' Ἀριστοτέλει ἐν τῷ *Περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως* (κεφ. 6.)—*Ὅταν οὖν ἀναμνησκώμεθα, κινώμεθα τῶν προτέρων τινὰ κινήσεων ὥς ἂν κινήσωμεν μεθ' ἧν ἐκείνη ἄνωθεν. Διὸ καὶ τὸ ἐφεξῆς θυμωόμεν τοῖς αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ γυνή ἢ ἀλλοῦ τινός καὶ ἀπ' ὁμοίου ἢ ἐναντίου, ἢ τοῦ σύμμετρου.* Κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο τέσσαρες φαίνονται οἱ τρόποι τῆς συζεύξεως: ἡ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ διαδοχῇ, ἡ ὁμοιότης, ἡ ἐναντιότης, καὶ ἡ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συνύπαρξις, οὓς οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνήσῃ· ἀλλ' εἶναι ἀρά γε οἱ μόνοι; διατί τέσσαρες καὶ οὐχὶ περισσότεροι ἢ ὀλιγώτεροι; πῶς ἀνάγονται πάντες εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐνότητα; Ὁ Χιούμης ἀνάγει τοὺς νόμους τῆς συζεύξεως εἰς τρεῖς, τὴν ὁμοιότητα, τὴν κατὰ τόπον καὶ χρόνον συνέχειαν, τὴν αἰτιότητα καὶ περὶ τούτων ἐπαναλαμβάνομεν τὰς αὐτὰς ἐρωτήσεις. Τέλος ὁ Ρεϊδ, ὅστις ἠγέρθη κατὰ τοῦ σκεπτικισμοῦ τοῦ Χιούμης, καὶ διὰ βαθύτερας παρατηρήσεως καὶ αὐστηροτέρης μεθόδου πάσας σχεδὸν ἀνῆρσε τὰς θεωρίας αὐτοῦ, ἀποβάλλει καὶ ταύτην, ἀλλ' οὐδεμίαν ἄλλην ἀντικαθιστᾷ εἰς αὐτὴν, περιοριζόμενος εἰς τὴν γενικωτάτην ἀρχὴν ὅτι αἱ ἐννοιαὶ συζευγνύονται καθ' οἷαδήποτε σχέσεις· καὶ φανερὸν ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ ἐκδηλωσις τοῦ γεγονότος τῆς ἐν ἡμῖν ἐνότητος, καὶ ἀφίνει τὸ ζήτημα μετέωρον καὶ ἀνεπίλυτον.

Ὅτε δὲ ὁ μαθητὴς καὶ ὁ ἀπαλὸς αὐτοῦ Δ. Στεύαρτ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν θεωρίαν τῆς συζεύξεως, καὶ ἐξ ἐκπεγγέλματος περὶ αὐτῆς ἐ-

πραγματεύθη, διέστειλε τὰς συζεύξεις εἰς δύο κατηγορίας, ὧν ἡ μὲν περιλαμβάνει τὰς τακτικὰς καὶ ἀναγκαστικὰς, ἡ δὲ τὰς τυχαίας καὶ ἐκ συμπτώσεως. Ἀλλὰ φανερὸν ὅτι ἡ διαστολὴ αὕτη εἶναι ὅλως ἀπαράδεκτος· διότι ἐὰν ὑπάρχωσι νόμοι συζεύξεως ἀναγκαστικοὶ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἡμετέρου πνεύματος ἀπορρέοντες, πῶς ὑπάρχουσιν καὶ τυχαῖαι συζεύξεις; διατί τινὲς τῶν συζεύξεων ὑπεκφεύγουσι τοὺς γενικοὺς νόμους τοῦ φαινομένου τούτου; Τὰ τυχαῖα, ὡς λέγει ὁ Λεϊβνίτιος, εἶναι ἐκρηκτικὰ δηλοῦσα τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν πρὸς ἐξήγησιν τῶν νόμων τῆς φύσεως. Ἡ ἐπιστήμη ἀρὰ ὁρᾷ νὰ τὸ περιορίσῃ ὅσον δύναται, ὅταν δὲν ἐπιτύχῃ νὰ τὸ ἀποβάλῃ. Καὶ τὰς μὲν τυχαίας τῶν συζεύξεων ὁ Στεύαρτ φυσικῶς τῷ λόγῳ ἐγκαταλείπει, ὡς ἀνεπιδέκτους ἐπιστημονικῆς ἐξηγήσεως· τὰς δὲ τακτικὰς καὶ ἀναγκαστικὰς πάλιν ὑποδικαίρει εἰς τὰς αὐθορμήτους καὶ τὰς διὰ σκέψεως ἢ μελέτης γινομένας, διαφόρους νόμους ἀποδίδων εἰς ἑκατέραν τῶν τάξεων τούτων, ὡς ἂν ἡ σκέψις ἢ ἡ μελέτη ἠδύνατο νὰ ἀλλοιωθῇ καὶ παραβιάσῃ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας ἡ ἐκκεκμημένη καὶ ἐπιστημονικὴ νόσις ὑφίσταται εἰς τὴν σαφεστέραν κατάληψιν τῶν νόμων τῆς αὐθορμῆτος καὶ ἐνστιγματικῆς ἐνεργείας καὶ εἰς τὴν αὐστηροτέραν τήρησιν αὐτῶν καὶ ἐφαρμογὴν. Καὶ οἱ μὲν νόμοι τῆς αὐθορμῆτος συζεύξεως ἀνάγονται εἰς τὰς σχέσεις τῆς ὁμοιότητος, τῆς ἐναντιότητος, τῆς ἀναλογίας, τῆς ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ συνέχειας· οἱ δὲ τῆς διὰ σκέψεως καὶ μελέτης, εἰς τὰς μεταξὺ αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος, μέσου καὶ σκοποῦ, ἀρχῆς καὶ συνεπείας. Εἰς τούτους δὲ προσθέτει καὶ τὸν νόμον τῆς ἔξεως. Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ κατὰ τὴν Σκωτικὴν Σχολὴν ἐπιρατῆσασα θεωρία.

Κατὰ δὲ τὴν Γαλλικὴν, εἰς τῶν διατημοτέρων αὐτῆς διδασκάλων, ὁ Κ. Δαρμὼν, ἀνάγει τοὺς νόμους τῆς συζεύξεως εἰς τὴν ὁμοιότητα καὶ διαφορὰν καὶ εἰς τὴν σχέσιν μεταξὺ ὑποστάσεως καὶ ποιότητος, αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος, ἀρχῆς καὶ συνεπείας. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων, οἱ μὲν παρελήχθησαν τὴν ἀπαρίθμησιν τοῦ Στεύαρτ, ἢ προτεθήκαν ἑτέρας δύο σχέσεις τὴν τοῦ μέρους πρὸς τὸ ὅλον καὶ τοῦ σημείου πρὸς τὸ σημαίνόμενον, καὶ τὴν ἀνάπαλιν· οἱ δὲ ἀνήγαγον πάντα τοὺς νόμους τούτους εἰς ἓνα, τὴν σχέσιν τῆς ἐν τινι προτέρᾳ ἀντιλήψει ταυτόχρονης, ἢ τὴν ἀπὸ ατόμου εἰς ατομον μετάθεσιν διὰ τῆς εἰς γένῃ καὶ εἰδῇ κατατάξεως. Τελευταῖον, ὁ λίαν ἐπιτυχῶς καὶ λίαν ἐπωφελῶς ἀνακεφαλαιώσας πᾶσαν τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐν Γαλλίᾳ συγχρόνου ἐκλεκτικῆς σχολῆς, καὶ ὅταν οἷόν τε εὐμεθόδως αὐτὴν ἐκθέσας Κ. Φράγκ, ὁμολογεῖ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν σχέσεων καθ' ὧς ἐνεργεῖ ἡ συζεύξις εἶναι ἀπειρος, καὶ περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἐνδείξῃ μόνον τὰς κυριωτέρας, αἰτινες εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ ταυτόχρονη καὶ ἡ διαδοχῇ, ἡ ἐν τόπῳ συνέχεια καὶ ἐγγύτης, ἡ ὁμοιότης, ἡ ἐναντιότης καὶ ἡ σχέσις τοῦ αἰτίου πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, τοῦ μέσου πρὸς τὸ τέλος, τῆς ἀρχῆς πρὸς τὴν συνέπειαν, τοῦ σημείου πρὸς τὸ σημαίνόμενον.

Ἐιδυνάμεθα γὰρ ἀνασκευάζωμεν εὐκόλως ἐκάστην

τῶν θεωριῶν τούτων, καὶ νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι οὐδεμία ἀντιστοιχεῖ ἐπ' ἀκριβὲς πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἀλλ' ἀπαλλάττει ἡμᾶς τῆς ἀνάγκης ταύτης ἢ ἄκρᾳ αὐτῶν ποικιλία, καθότι ἀδύνατον πᾶσαι ὁμοῦ ν' ἀληθεύωσιν, ἀλλ' οὔτε πάλιν εἶναι πιθανόν νὰ ψεύδωνται πᾶσαι ἐξ ἴσου, διότι πᾶσα ψυχολογικὴ θεωρία, στηριζομένη ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως, πρέπει ν' ἀληθεύῃ τοῦλάχιστον κατὰ τὸ σημεῖον ἀφ' οὗ ὁρμάται, καὶ νὰ περιέχῃ ὥς ἐκ τούτου μέρος τι ἀληθείας. Προσέτι παρατηροῦμεν ὅτι τινὰς τῶν νόμων τῆς συζεύξεως ἀναγνωρίζουσιν ἐκ συμφώνου αἱ πλείους· καὶ ἐὰν ᾔθελομεν νὰ ἐφαρμόσωμεν ἐν ταῦθα γνωστὴν τινὰ ἀρχὴν τῆς ἐκλεκτικῆς μεθόδου, ἐπεπε νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἀληθεύουσι καθ' ἃ συμφωνοῦσι, καὶ ψεύδονται καθ' ἃ ἐκάστη ἀποβάλλει. Ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι ὅλως αὐθαίρετον καὶ ἀδικαιολόγητον, διότι ποῦ ἡ ἀπόδειξις ὅτι καὶ πανθ' ὅσα παραδέχονται εἶναι ἐξ ἴσου ἀληθῆ; Παρατηροῦμεν ὡσαύτως ὅτι, πλὴν ὀλίγων, αἵτινες ὀρίζουσιν ἐν μόνον αἷτιον, μίαν μόνην ἀρχὴν, ἓνα μόνον νόμον συζεύξεως, αἱ ἄλλαι θεωροῦσι πλείονας, ἢ μὲν τέσσαρας, ἢ δὲ τρεῖς, ἢ δὲ ἐπτὰ, ἢ δὲ ἐννέα· ἀλλ' οὐδένα παρέχουσι λόγον τοῦ περιορισμοῦ τούτου, οὐδεμίαν ἔχομεν ἀπόδειξιν ὅτι οἱ νόμοι τῆς συζεύξεως δὲν δύνανται νὰ ᾔναι εἴτε περισσότεροι εἴτε ὀλιγώτεροι. Τελευταῖον, κατὰ τὴν ζήτησιν τῶν νόμων τούτων, αἱ ἁπλοῦς θεωρίαι φαίνονται παραγνωρίσασαι τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν πηγὴν, καὶ μάλλον ὀδηγηθεῖσαι ἐκ τῶν μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων σχέσεων, ἢ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἐνότητος τῶν περὶ αὐτῶν ἐννοιῶν, καὶ ἐκ τούτου ἴσω· καὶ αἱ ποικίλαι αὐτῶν ἀποπλανήσεις καὶ παρεκτροπαί. Ὅθεν ἐνομίσαμεν ὅτι, πρὸς ἐπιτυχὴ λύσιν τοῦ προβλήματος, ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν ἐντὸς ἡμῶν τοὺς νόμους τῆς συζεύξεως, ἵνα προσδιορίσωμεν αὐτοὺς ἀκριβέστερον, καὶ κατανοήσωμεν τὴν κοινὴν αὐτῶν ἀρχὴν οὐχὶ ἐκ τῶν ἀντικειμενικῶν σχέσεων τῶν πραγμάτων ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ συσδέσμου τῶν ἐξ αὐτῶν ἐννοιῶν. Πρὸς τοῦτο δὲ ἡδύνατο νὰ μᾶς βοηθήσῃ καὶ ἡ ἤδη ἐκτεθεῖσα θεωρία τῆς ἀφαιρέσεως.

§. 6'.

Τῶνόντι, ἐὰν αἱ πλείους τῶν ἐννοιῶν εἶναι ἀφαιρεμένα, καὶ ἐὰν, καθ' ἃ ἡμεῖς πιστεύομεν, μετὰ τῆς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου ἀφαιρέσεως, γίνεται ἐν τῷ ὑποκειμένῳ πρόσθεσις καὶ συνένωσις τῶν ἀραιουμένων ἐν τινι προϋπάρχοντι ἐν ἡμῖν τόπῳ ἐκ τῶν προτέρων, ἔπεται ὅτι ὁ τύπος οὗτος, ἐν ᾧ γίνεται ἡ συνένωσις, εἶναι καὶ τὸ σημεῖον ἐν ᾧ συνδέονται αἱ ἐννοιαὶ καὶ συζευγνύονται πρὸς ἀλλήλας, ὥστε αἱ σχέσεις ἢ οἱ νόμοι τῆς συζεύξεως εἶναι αἱ σχέσεις ἃς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας τὰ στοιχεῖα τοῦ τύπου τούτου, ὅ ἐστιν, αἱ σχέσεις ἃς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας τὰ στοιχεῖα τῆς ἐν ἡμῖν καθολικῆς καὶ ἀναγκαίας ἐννοίας τοῦ ὄντος. Καὶ ἐπειδὴ παρὰ τὴν ἐννοίαν ταύτην ἔχομεν ἐν ἡμῖν καὶ πινὰς ἀρχὰς ἀναποσπάστους ἀπ' αὐτῆς καὶ ἀχωρίστους

ἀλλήλων, αἵτινες συνιστῶσι τὴν ἐξ ἴσου καθολικὴν καὶ ἀναγκαίαν ἐννοίαν τῆς τάξεως, ἣν ἐπίσης πληροῦμεν διὰ τῶν ἀραιουμένων στοιχείων, ἔπεται ὅτι καὶ αἱ σχέσεις τῶν ἀρχῶν τούτων, εἴτε πρὸς ἀλλήλας εἴτε πρὸς αὐτὴν τὴν ἐννοίαν τοῦ ὄντος, εἶναι καὶ αὗται ἀρχαὶ καὶ νόμοι συζεύξεως. Ἀλλὰ παρὰ τὰς ἀφηρημένας εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἔχομεν καὶ ἐννοίας συγκεκριμένας, καὶ τοὶ ὀλίγας τὸν ἀριθμόν. Εἶναι δὲ καὶ αὗται ἐννοιαὶ ὄντων ἢ στοιχείων αὐτῶν, συμπληρούμεναι ἐπίσης διὰ τῆς ἐκ τῶν προτέρων ἐννοίας τοῦ ὄντος, ἥτις χορηγεῖ αὐταῖς τὰ στοιχεῖα τῆς ὑποστάσεως, τοῦ τόπου, καὶ τοῦ χρόνου· καὶ τὰ ὄντα ταῦτα εὐρίσκομεν σχετιζόμενα πρὸς ἀλλήλας, καὶ ὑποτασσόμενα εἰς τινὰ τάξιν γενικὴν καὶ σταθεράν. Ἀρα οἱ νόμοι τῆς συζεύξεως ἀνάγονται ἐπὶ τέλος εἰς ἃς ἔχουσι σχέσεις πρὸς ἀλλήλας τὰ ἐκ τῶν προτέρων στοιχεῖα, δηλ. ἡ ἐννοία καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ὄντος.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐννοία τοῦ ὄντος ἔχει, καθ' ἡμᾶς, ὡς ἴδια στοιχεῖα, τὴν ὑπόστασιν, τὴν μορφήν, τὴν σχέσηιν, τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, κατὰ τὰς σχέσεις τῶν στοιχείων τούτων πρέπει νὰ γίνηται καὶ νὰ ἐνεργῇ καὶ ἡ συζεύξις τῶν περὶ αὐτῶν ἐννοιῶν· ἐπομένως ἡ ἐννοία τῆς ὑποστάσεως ὄντος τινὸς πρέπει νὰ διεγείρῃ τὴν τῆς μορφῆς, καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ἡ ἐννοία πράγματος ἢ ἀνθρώπου τινὸς, τὴν ἐννοίαν τῶν ποιότητων καὶ ιδιοτήτων καὶ δυνάμεων ἃς ἔχουσι, καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ἐν στοιχείῳ τῆς μορφῆς τὴν ἐννοίαν τῶν ἄλλων, τὸ μέρος τὴν τοῦ ὅλου, ἢ τὸ ὅλον τὴν τοῦ μέρους, τὸ σχῆμα λ. χ. τὴν τοῦ χρώματος, τὸ βάρος, τὴν τοῦ ὄγκου, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Αἱ ιδιότητες ἢ ποιότητες ἢ δυνάμεις τῶν ὄντων συναποτελοῦσι διὰ τῶν συνενώσεων αὐτῶν τὴν μορφήν ἢ τὸ εἶδος αὐτῶν, καὶ τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶναι καὶ ἀλλήλων καὶ τῆς κοινῆς αὐτῶν ὑποστάσεως ἀχώριστα. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀφαιρέσιν αὐτῶν ἐκ τῶν ἀντικειμένων ταῦτοχρόνως συνεννοῦνται πρὸς ἀλλήλας ἐν τῷ πνεύματι ἀντιστοίχως πρὸς ἣν ἔχουσι θέσιν καὶ τάξιν ἐν τῇ φύσει, οὐδὲν παράδοξον ἐὰν ἡ ἀρχὴ τῆς συνενώσεως εἶναι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς συζεύξεως. Καὶ οὗτος μὲν εἶναι ὁ πρῶτος νόμος τῆς συζεύξεως, ὃν δυνάμεθα πάντοτε νὰ ἐπαληθεύσωμεν δι' ἐπανειλημμένων παρεκτρήσεων, καὶ οὐδεὶς θέλει ἀμφισβητήσῃ. Ποιοὶ δὲ οἱ ἄλλοι;

Τὸ ὄν εἶναι ἐν τόπῳ. Ἡ ἐννοία τόπου τινὸς διεγείρει τὴν τοῦ ἐν αὐτῷ πράγματος, καὶ τὴν ἀνάπαλιν ἡ ἐννοία τοῦ ἐμπεριεχομένου τὴν τοῦ περιέχοντος. Ἡ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συνέχεια καὶ συνύπαρξις πλειόνων πραγμάτων εἶναι νόμος συζεύξεως τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν. Τοῦτο ἐπίσης ἀναντίρρητον καὶ διὰ μυρίων παραδειγμάτων ἀποδεικνυόμενον. Ἐπίσης ἀναντίρρητον ὅτι τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ χρόνον. Ὁ χρόνος ἐγείρει τὴν ἐννοίαν τῶν ἐν αὐτῷ συμβάντων, καὶ ταῦτα τὴν τοῦ χρόνου ἐν ᾧ συμβαίνουσι. Καὶ καθὼς ἡ ἐν τόπῳ συνέχεια καὶ συνύπαρξις εἶναι νόμος συζεύξεως, παρομοίως καὶ ἡ ἐν χρόνῳ ταύτοχρονία καὶ διαδοχὴ ὥστε μέχρι τοῦδε οἱ νόμοι τῆς συζεύξεως ἀνάγονται εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις τῶν στοιχείων τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος. Ἀλλὰ τὰ ὄντα σχετί-

ζύνται καὶ πρὸς ἀλλήλα, σχέσις ὑπάρχει οὐ μόνον μεταξὺ ὑποστάσεως καὶ μορφῆς ὄντος· τινὸς ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τούτου καὶ ἄλλων ὄντων. Τὰ δὲ εἶδη τῆς δευτέρας ταύτης σχέσεως εἶναι ἡ ταυτότης ἢ ἡ ἐτερότης, ἡ ὁμοιότης ἢ ἡ διαφορά, ἡ συμφωνία ἢ ἡ ἐναντιότης, ἡ ἀμοιβαία ἐνέργεια ἢ ἀντενέργεια· καὶ κατὰ τὰς σχέσεις ταύτας, καθ' ἃς μορφώνομεν καὶ τὰς εἰς γένη καὶ εἶδη καταλήξεις διὰ τῆς ἀφαιρέσεως, συζευγνύονται καὶ αἱ ἔννοιαι τῶν ὄντων πρὸς ἀλλήλας· ὥστε ἡ σύζευξις ἀντιστοιχεῖ μέχρι τοῦδε πρὸς τὴν ἀφαίρεσιν, διότι εἰς ταύτην ἔπεται πρόσθεσις καὶ συνένωσις.

Εἰπομεν ὅτι παρὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος ἔχομεν ἐν ἡμῖν καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὄντος, αἵτινες εἶναι καθ' ἡμᾶς, ἡ τῆς αἰτιότητος, ἡ τῆς ταυτότητος, καὶ ἡ τῆς τελειότητος, καὶ ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὗται συναποτελοῦσι τὴν ἔννοιαν τῆς τάξεως, ἥτις ἐπομένως εἶναι ἀναγκαῖος συνδυασμὸς αἰτίων, μέσων, καὶ τελῶν, καὶ εἶναι καὶ αὕτη νόμος συζεύξεως· ὅθεν ἡ ἔννοια τοῦ αἰτίου συνεγείρει τὴν τοῦ ἀποτελέσματος, ἡ ἔννοια τοῦ σκοποῦ τὴν τοῦ μέσου, καὶ ὡσαύτως ἡ τῆς ἀρχῆς τὴν τῆς συνεπειᾶς, καὶ τὸ ἀνάπαλιν, διότι ἡ θεωρία τῶν νόμων τῆς φύσεως, οἵτινες εἶναι μέρη τῆς καθολικῆς τάξεως, ἐκφράζεται ἐπιστημονικῶς διὰ τινος σειρᾶς ἀρχῶν καὶ συνεπειῶν συνδεομένων πρὸς ἀλλήλας. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνακάλυψις τῶν νόμων τούτων εἶναι προῦν τῆς ἐπαγωγῆς, ἥτις εἶναι ἡ δευτέρα λειτουργία τῆς ἀφαιρέσεως, ἀντίστοιχος πρὸς τὴν πρώτην, τὴν εἰς γένη καὶ εἶδη κατάταξιν, διότι γίνεται, ὡς ἐκείνη, διὰ τῆς συνενώσεως τῶν ἀφαιρουμένων ἐν τινι προϋπάρχοντι ἐν ἡμῖν στοιχείῳ ἐκ τῶν προτέρων, δηλαδὴ, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς τάξεως, ἔπεται ὅτι καὶ κατὰ τοῦτο ἡ σύζευξις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀφαίρεσιν, καὶ οἱ πέντε νόμοι τῆς συζεύξεως, οὓς ἐθέσαμεν μέχρι τοῦδε, ἀνάγονται εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἐκ τῶν προτέρων στοιχείων, δηλαδὴ, τῆς ἐννοίας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὄντος. Εἶναι δὲ οἷτοι ἡ μεταξὺ ὑποστάσεως καὶ μορφῆς σχέσις, αἱ τοῦ τόπου, αἱ τοῦ χρόνου, αἱ τῶν ὄντων πρὸς ἀλλήλα εἴτε καθ' ἑαυτὰ θεωρουμένων, εἴτε κατὰ τὴν τάξιν εἰς τὴν ὑποτάσσονται. Παρὰ τοὺς νόμους τούτους ὑπάρχουσιν ἕτεροι·

ὑπάρχει ὁ τοῦ σημείου πρὸς τὸ σημεινόμενον, τῆς λέξεως πρὸς τὴν ἰδέαν, τῆς ἐν γένει ἐκφράσεως πρὸς τὸ ἐκφραζόμενον· ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος ἀνάγεται εὐκόλως εἰς τοὺς προηγουμένους καθ' ὅσον οἰκδῆποτε ἐκφράσις τῆς διανοίας δὲν εἶναι εἰμὴ αὕτη ἡ διάνοια ἐξωτερικεύουσα τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς ἐνέργειαν, ὅ ἐστι, μορφή ἰδιαίτερης τινὸς ὑποστάσεως· καὶ προσέτι ἐν τῇ ἐκφράσει ταύτῃ ὑπάρχουσι τὰ αὐτὰ στοιχεῖα ὅσα καὶ ἐν τῇ ἐκφραζομένῃ διανοίᾳ, διότι οὐδὲν ἐν τῷ λόγῳ ὁ μὴ πρότερον ἐν τῷ πνεύματι· καὶ, καθὼς ἀποδεικνύεται ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς διαλέκτου, ὁ προφορικὸς λόγος ἔχει τὰ αὐτὰ στοιχεῖα τοῦ ἐνδιαθέτου· τὰ μέρη αὐτοῦ, ἢ αἱ λέξεις, αἱ προτάσεις, αἱ σχέσεις τούτων πρὸς ἀλλήλας διὰ τῶν ποικίλων κρίσεων καὶ συλλογισμῶν, ταῦτα πάντα ἀνάγονται εἰς ἃς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα σχέσεις τὰ στοιχεῖα τῆς

ἐννοίας τοῦ ὄντος καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ, ὅ ἐστιν, εἰς τὸ ἐκ τῶν προτέρων στοιχείον, ὅπερ εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος, συνδυαζόμενον μὲ τὸ ἐκ τῶν ὑπτέρων, ὅπερ εἶναι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος. Ἀρα, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, οἱ νόμοι τῆς συζεύξεως τῶν ἐννοιῶν ἀνάγονται εἰς τὴν διὰ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὄντος ἐνότητα τῆς διανοίας. Τοιοῦτοτρόπως ἀνακαλύπτεται ἡ κοινὴ αὐτῶν πηγὴ, ἡ συνδέουσα αὐτοὺς ἐνότης, καὶ ὁρίζεται ἀλανθίστως ὅ,τε ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ αἱ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις καθὼς ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ φύσεως αὐτῶν ἀπορρέοντες. Τοιοῦτοτρόπως, ἡ τάξις τῆς διανοίας ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν τάξιν τῆς φύσεως· οὐδὲν ἔχει αὐθαίρετον ἡ σύζευξις, καὶ αἱ περὶ αὐτῆς διαφοραὶ θεωρίαι ἐξηγοῦνται καὶ δικαιολογοῦνται καθ' ὅσον δύνανται νὰ δικαιολογηθῶσιν, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐλέγχονται καὶ συμπληροῦνται, προσδιοριζόμενων ἀκριβῶς τῶν σημείων καθ' ἃ ἀληθεύουσι καὶ καθ' ἃ ψεύδονται. Παρὰ τοὺς νόμους τούτους, δύσκολον νὰ εὑρεθῶσιν ἄλλοι. Καὶ μολονότι οὐχὶ πάντες πάντοτε ἐνεργοῦσιν, οὐχ' ἥττον πιστεύομεν ὅτι οἰκδῆποτε σύζευξις, ὅπω καὶ ἂν φαίνεται παράδοξος καὶ ἀπροσδόκητος, ἐὰν ὑποβληθῇ εἰς ἀκριβῆ ἐξέτασιν, ὑπάρχει εὐκόλως εἰς τινὰ τῶν νόμων οὓς καὶ ἐκ τῶν προτέρων θεωριῶν λογικῶς ἐξάγομεν, καὶ δυνάμεθα πάντοτε διὰ τῆς συνειδήσεως καὶ παρατηρήσεως νὰ ἐπληθεύσωμεν. Ἀς ἐπιτέρωμεν, πρὸς σφαιρτέραν ἐξήγησιν, ἐν μόνον παράδειγμα.

Ἀς ὑποθέσωμεν ὅτι ἀκούομεν προσφερομένην τὴν λέξιν *Ἀλέξανδρος*. Τὸ ὄνομα τοῦτο δυνάμει τοῦ ἔκτου καὶ τελευταίου νόμου τῆς συζεύξεως, διεγείρει ἐν ἡμῖν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἱστορικοῦ ἀνδρός, ὅστις ἔφερεν αὐτό. Ἡ δὲ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου τούτου, δυνάμει τοῦ πρώτου, ἐγείρει τὴν ἔννοιαν τῶν σπανίων αὐτοῦ προσόντων, τῶν φυσικῶν καὶ νοητικῶν αὐτοῦ χαρακτήρων, τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἔργων καὶ κατορθωμάτων, διότι ταῦτα πάντα εἶναι στοιχεῖα τῆς ἐξωτερικῆς δηλώσεως ἐκείνου τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, ὅπερ ὀνομάζομεν Ἀλέξανδρον. Ἀλλὰ τὸ ὄν τοῦτο ὑπῆρξεν ἐν τόπῳ, καὶ ἡ ἀνάμνησις αὐτοῦ προκαλεῖ δυνάμει τοῦ δευτέρου νόμου τῆς συζεύξεως, τὴν ἔννοιαν τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἔζησε, καθ' ὃν ἐξελήσθη τὰς ἐδόξας αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις. Ὡσαύτως τα μεγάλα ταῦτα ἔργα διεγείρουσι, δυνάμει τοῦ τρίτου νόμου, τὴν μνήμην τῆς ἐποχῆς, ἥτις πληροῦται ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἔλαβεν ἐξ αὐτῶν τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἐπωνυμίαν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπος οὗτος ἐσχετίσθη πρὸς ἄλλου ἀνθρώπου, καὶ λίαν κραταιῶς ἐπενήργησεν ἐπὶ τῶν συγχρόνων του, καὶ πολλὰς ἔχει ὁμοιότητας ἢ διαφορὰς πρὸς ἄλλους διατμήτους ἀνδρας τῆς ἱστορίας, ἡ φύσις καὶ ὁ βίος αὐτοῦ καὶ ἡ πολιτεία διεγείρουσι, δυνάμει τοῦ τετάρτου νόμου, πολλὰς ἄλλας ἐννοίας ἀνδρῶν πρὸς οὓς ἐσχετίσθη ἢ πρὸς οὓς συνήθως παρὰβιάζεται. Τελευταίον, καθὼς ἱστορικὸς ἀνὴρ, ὁ Ἀλέξανδρος παρίσταται ὡς ἐν ἐκ τῶν ἐξόχων ἐκείνων προσώπων, τὰ ὅποια ἀνακεφαλαιοῦσιν ἐν ἑαυτοῖς ὁλόκληρον ἐποχὴν, καὶ εἶναι ὡς ἐκ τούτου στοιχεῖα τῆς χθικῆς τάξεως ἐν τῇ ἱστορίᾳ· καὶ ἐντεῦθεν, δυνάμει τοῦ πέμπτου νόμου τῆς συζεύξεως, ἐγείρεται

ἡ ἔννοια τῆς ἱστορικῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποστολῆς, τῆς δι' αὐτοῦ συνενώσεως πάντων τῶν στοιχείων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῆς ἐπεκτάσεως καὶ τοῦ θριάμβου αὐτοῦ ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ, διότι ἡ ἱστορία εἶναι καὶ αὕτη ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ὅστις εἶναι στοιχεῖον τῆς καθολικῆς τάξεως, ὃ ἀποκαλύπτει ὁ λόγος καὶ πραγματοποιεῖ ἡ ἐλευθερία διὰ τῆς ἀτομικῆς, κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀναπτύξεως. Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι οἱ νόμοι οὗτοι δὲν ἐνεργοῦσι πάντες, πάντοτε καὶ εἰς πάντας· καὶ προσθέτομεν ὅτι ἡ ἐνέργεια αὐτῶν δὲν γίνεται ὁμοιομόρφως, ἀλλ' ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπιρροὴν αἰτίων τινῶν ἐξ ὧν, χωρὶς νὰ ἀλλοιωθῇ ἡ φύσις αὐτῶν, τροπολογεῖται ὅμως καὶ διευθύνεται ἡ ἐνέργεια αὐτῶν κατὰ τὰ άτομα, τὴν θέλησιν αὐτῶν, τὰς ἐξέεις, τὸ ἐπιτήδευμα, τὴν φυσικὴν κατάστασιν τοῦ σώματος, καὶ τὰς φυσικὰς τάσεις τοῦ πνεύματος· ἀλλ' ὅσάκις ἐνεργοῦσιν, ἐνεργοῦσι πάντοτε κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, κατὰ τὰς ἰδίας σχέσεις, καὶ ποικίλλει μόνον ἡ ποιότης τῶν διὰ τῶν σχέσεων τούτων συνδεομένων στοιχείων. Ἡ ὑπόστασις, λ. χ. διεγείρει πάντοτε τὴν ἔννοιαν τῆς μορφῆς, ἀλλ' ἰδίως τοῦ στοιχείου ἐκείνου τῆς μορφῆς, ὃ ὑπὲρ τὰ ἄλλα συνάδει πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἐνεργούντων αἰτίων. Ὡσαύτως, ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος ἀναμνησκουσι τὰ ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ μεταξύ τούτων ὅσα ἰδιαιτέρως προκαλοῦνται ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω αἰτίων. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ἄλλων νόμων. Πρὸς σφαιροτέραν δὲ ἐξήγησιν ἀπαιτεῖται σύντομος ἀνάλυσις τῶν ἀφορμητικῶν τούτων αἰτίων, δι' ὧν τροπολογεῖται καὶ διευθύνεται ἡ ἐνέργεια τῶν νόμων τῆς συζεύξεως.

§. γ'.

Καὶ πρῶτον ἡ θέλησις προφανῶς ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς συζεύξεως, διότι διακόπτει, ἀκολουθεῖ, προκαλεῖ, διευθύνει τὴν σειρὰν τῶν δι' αὐτῆς ἐγειρομένων ἐννοιῶν. Ὑπόκειται καὶ ἡ συζεύξις, ὡς ἡ ἀντίληψις, ἡ συνειδήσις, ἡ ἀφαίρεσις εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς προσωπικῆς ἀρχῆς· ἔχει καὶ ἡ δύναμις αὕτη δύο καταστάσεις, τὴν μὲν, παθητικὴν καὶ ἀκουσίαν, τὴν δὲ, ἐκουσίαν καὶ ἐν-ργητικὴν. Ἡ προσωπικὴ ἀρχὴ, ἡ ἡ αὐτενέργεια τῆς ἡμετέρας ὑποστάσεως δύναται νὰ διευθύνῃ ἢ μὴ τὴν σειρὰν τῶν συζεύξεων, καὶ νέας σειράς νὰ προκαλέσῃ, καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο τούτων τρόπων προήλθεν ἴσως καὶ ἡ τοῦ Στεῦαρτ διαστολὴ εἰς τυχαίας καὶ ἐκ συμπτώσεως συζεύξεις, καὶ εἰς τακτικὰς καὶ ἀναγκαίας, καὶ μεταξύ τούτων εἰς αὐθορμητοὺς καὶ ἐσκεμμένους. Εἰς τὴν πρώτην κατάστασιν εὐρισκόμεθα ὅτε ἀπέχομεν πάσης ἐνεργείας, πάσης διευθύνσεως τῶν ἐν ἡμῖν γινομένων συζεύξεων. Τότε ἐγείρονται αἱ ἔννοιαι κατὰ τοὺς αὐτοὺς πάντοτε νόμους, ἀλλὰ χωρὶς οὐδεμιᾶς ἐκ μέρους ἡμῶν ἐκλογῆς καὶ προτιμήσεως. Προϊόντα τῆς καταστάσεως ταύτης εἶναι οἱ λεγόμενοι βραδυσμοὶ ἢ ὄνειροπολήσεις καθ' ὅς φαίνεται ἡ διάνοια ἀφηνιάζουσα, καὶ διατρέχουσα τὸ στάδιόν τῆς ὅλως ἀνεξάρτητος τῆς ἡμετέρας θελήσεως. Ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ πείρα ἀποδεικνύει ὅτι, ἐὰν θέλωμεν, δύναμεθα νὰ ἐπιστήσωμεν ἰδίως τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τινὰ τῶν ἐγειρομένων ἐννοιῶν, νὰ

παρθελεύσωμεν τὰς ἄλλας, καὶ μεταξύ τῶν πολλῶν σχέσεων ἃς ἔχει ἡ ἔννοια εἰς ἣν προσέχομεν, νὰ ἀκολουθήσωμεν ἐκείνας, αἵτινες φέρουσιν εἰς τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ θέλωμεν ἰδίως νὰ γνωρίσωμεν. Ἐκ τούτου μεγάλως ὠφελεῖται ἡ τέχνη τοῦ εὐαρέστως συναναστρέφεσθαι πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὅταν, φέρε εἰπεῖν, ἀποφεύγωμεν ἐκείνας τὰς λέξεις αἵτινες δύνανται διὰ συζεύξεως νὰ ἐγείρῃσι δυσαρέστους ἢ ἀπρεπεῖς ἐννοίας, ἢ ὅταν δι' ἐντέχνων νύξεων καὶ αἰνιγμάτων πλαγίως διεγείρωμεν ἐννοίας, τὰς ὁποίας δὲν θέλωμεν νὰ ἐκφράσωμεν διαρρήθην. Εἰς τοῦτο ὑφίσταται καὶ ἡ θάσις τῶν βοηθητικῶν ἐκείνων μέσων δι' ὧν, συντομίαις χάριν ἢ ταχύτητος, ὀρίζομεν ἐκ συνθήκης ἀπλούστατα τινὰ σημεῖα πρὸς ἑγερτὴν ἐννοιῶν, ὧν ἡ φυσικὴ ἐκφρασις εἶναι ἐκτενής ἢ πολὺ πλοῦτος ἢ δυσμνημόνευτος, ὡς ἐν τῇ μνημοτεχνίᾳ καὶ στενογραφίᾳ.

Ὡσαύτως ἡ ἐξίς ἰσχύει πρὸς τροπολόγησιν τῆς ἐνεργείας τῶν νόμων τῆς συζεύξεως. Εἰς τὸν συνειθισαντα εἰς τὴν ὁμοιοκατάληκτον στιχοιουργίαν, ὁ ἥχος λέξεως τινὸς διεγείρει, δυνάμει τοῦ νόμου τῆς ὁμοιότητος, κατὰ προτίμησιν, τὴν ἐννοιαν ἐτέρας λέξεως ὁμοιοκατάληκτου. Ὁ ἐξασκηθεὶς εἰς τὰς πνευματώδεις ῥήσεις, εἰς τὰς διὰ διτῶν λέξεων παρονομασίαις, συλλαμβάνει, διὰ τοῦ νόμου τούτου τῆς ὁμοιότητος, συνδυασμοὺς καὶ σχέσεις καὶ κρίσεις ἀπροσδοκῆτους ὑπὸ τῶν ἄλλων οἵτινες δὲν ἀπέκτησαν τοιαύτας ἐξέεις. Ἰσχύει ἐπίσης τὸ ἐπιτήδευμα. Ἐὰν ἀπέναντι σκηνῆς τινος τῆς φύσεως εὐρεθῶσιν ἄνθρωποι διαφορῶν ἐπιτηδευμάτων, εἰς γεωργὸς λ. χ. εἰς στρατηγὸς καὶ εἰς ζωγράφος, ἐν ἐκάστῳ τούτων θέλουσιν ἐγερθῇ διάφοροι ἔννοιαι σχετιζόμεναι πᾶσαι πρὸς τὸν τόπον, ἀλλ' ἀνάλογοι πρὸς τὸ ἴδιον ἐπιτήδευμα. Ὁ γεωργὸς θέλει παρατηρήσῃ πρὸ πάντων τὰς φυσικὰς καὶ παραγωγικὰς ιδιότητας τῆς χώρας, καὶ αὗται θέλουσι διεγείρει τὴν ἔννοιαν τῶν ἐξ αὐτῶν προϊόντων, καὶ ταῦτα τὴν τοῦ πιθανοῦ κέρδους διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἢ πωλήσεως αὐτῶν δυνάμει τῶν σχέσεων τοῦ αἰτίου πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, τοῦ μέσου πρὸς τὸν σκοπόν. Ὁ στρατηγὸς θέλει θεωρήσῃ τὸν τόπον ὡς κατάλληλον ἢ μὴ εἰς πράταξιν ἢ στρατοπέδευσιν· ὁ ζωγράφος πληστώμενος ὑπὸ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ καλλωνῶν, θέλει τὸν συλλάβει ὡς μέσον πρὸς ἐξάσκησιν τῆς τέχνης του διὰ καλλιτεχνικῆς αὐτοῦ ἀπεικονίσεως. Ἡ φυσικὴ κατάστασις τοῦ σώματος ἐξ ἧς ἐν μέρει προέρχεται ὁ ἠθικὸς τοῦ ἀνθρώπου χαρακτήρ, ἡ μελαγχολία ἢ ἡ εὐθυμία, εἶναι καὶ αὕτη αἰτία τροπολογούσα τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν τῆς συζεύξεως, καθὼς ἐπίσης ἡ ἐμφυτος διάθεσις τοῦ πνεύματος, δι' ἧς διαφοροῦς ἐννοίας ἐγείρουσιν αἱ ἐξωτερικαὶ ἐκτυπώσεις ἢ αἱ ἐσωτερικαὶ σκέψεις καὶ ἀναμνήσεις εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς διαφοροὺς ἐκάστου τάσεις καὶ κλίσεις καὶ διαθέσεις. Ἐκ τούτων καταφαίνεται καὶ ἐξηγεῖται ἡ ἀπερίγραπτος ποικιλία τῶν συζεύξεων, ἥτις ὅμως δὲν καταστρέφει τὴν συνδέουσαν αὐτὰς ἐνότητα καὶ τοὺς νόμους δι' ὧν αὕτη ἐνεργεῖ. Καταδεικνύεται ἐπίσης πόσον ἡ ἐξίς τοῦ ζητεῖν τὰς ἀληθεῖς σχέ-

σεις τῶν πραγμάτων συντείνει πρὸς μὀρφωσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος, καὶ πόσον αἱ ὀρθῶς γινόμεναι ἀφαίρέσεις προετοιμάζουσι τὰς ἐλλόγους ἐκείνας συζεύξεις δι' ὧν τοσοῦτον εὐκολύνεται πᾶσα ἄλλη ἐέργεια τῆς διανοίας.

Τῶντι πρώτη ἀρχὴ τῆς ὑγείας τοῦ πνεύματος εἶναι ἡ ἐλλογὸς σύζευξις τῶν ἐν αὐτῇ ἐννοιῶν, καθὼς ἡ ὑγεία τοῦ σώματος προκύπτει ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν μελῶν του. Ἡ ἐν τῷ πνεύματι σύγχυσις τῶν ἀληθῶν σχέσεων τῶν πραγμάτων εἶναι πρωτίστη πηγὴ ἀταξίας· ἡ ἄτακτος ἐέργεια τῶν νόμων τῆς συζεύξεως εἶναι σύμπτωμα νοσώδους καταστάσεως τῆς διανοίας καὶ τῆς ἐν αὐτῇ κυριωτέρας καὶ πολιτιμωτέρας δυνάμεως, τοῦ λόγου, δι' οὗ ἡ ἀφαίρεσις καὶ ἐν ᾧ ἡ σύζευξις. Διὰ τοῦτο ἡ ἐξασθένησις ἢ ἡ ἀπώλεια τοῦ λόγου συνεπιφέρει τὴν παράλυσιν ἢ τὴν ἄτακτον ἐέργειαν πασῶν τῶν ἄλλων δυνάμεων, καὶ εἰς ἐκεῖνα τὰ ζῶα ἅτινα εἶναι ἄμοιρα λόγου, ἡ διάνοια ἀπομένει ατελής, στάσιμος καὶ σχεδὸν ἐνστιγματική. Εἰς τὰς παρὰ λόγον συζεύξεις πρέπει νὰ ἀποδοθῶσι καὶ αἱ ἀδικαιολόγητοι ἐκεῖναι κρίσεις, τὰς ὁποίας ὀνομάζομεν προλήψεις καὶ δαισιδαιμονίας, καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν καὶ ἐλλογον ρύθμισιν τῆς δυνάμεως ταύτης ἀνάγεται κατὰ μέγα μέρος ἡ τέχνη τῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι ἡ ἐλλογὸς σύζευξις προϋποθέτει ἐλλογον ἀφαίρεσιν, καὶ αὕτη ἀκριβὴ παρατήρησιν εἴτε ἐσωτερικὴν εἴτε ἐξωτερικὴν καὶ ἀκριβὴ ἐπὶ τῶν παρατηρηθέντων ἐφαρμογὴν τῆς ἐννοίας καὶ τῶν ἀρχῶν ἃς παρέχει ὁ λόγος, καὶ τὰ δύο ταῦτα εἶναι τὰ στοιχεῖα οἰασδὴποτε ἐπιστημονικῆς μεθόδου.

Ἐκαστος ἐν τούτοις ἐννοεῖ πῶς καὶ διατί τὴν θεωρίαν τῆς συζεύξεως ἐξεθέταμεν ὡς συμπλήρωσιν καὶ ἐπίμεινον τῆς θεωρίας τῆς ἀφαίρεσεως, καὶ πῶς ἡ τῆς συζεύξεως προετοιμάζει τὴν θεωρίαν τῆς μνήμης, τοῦ αἰτίου καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, τῶν ὄρων τῆς ἐνεργείας τῆς καὶ τῶν πρὸς τελειοποίησιν αὐτῆς μέσων, καὶ τίνι τρόπῳ διὰ τῆς πρώτης τοῦ λόγου θεωρίας συστηματοποιεῖται ἡ μελέτη τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος, καὶ ἡ ἐνότης αὐτοῦ ἀνάγεται καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς φύσεως.

Κερκύρα τῇ 15 Φεβρουαρίου 1861.

Π. ΒΡΑΪΛΛΑΣ ΑΡΜΕΝΗΣ.

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ ΜΕΤΑ ΘΑΝΑΤΟΝ.

Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.

—ooo—

Α.

Ἡ ἐν Παρίσις διαμονὴ εἶναι εὐχάριστος καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος· ναι μὲν ὀλίγαι συναναστροφὴ συγκροτοῦνται, ἀναπαύεται τις ὅμως μετὰ τὸν κόπον τοῦ χειμῶνος, καὶ προετοιμάζεται διὰ τὴν ἐξοχὴν. Μόνον εἰς τὰς οἰκίας τὰς ἐχούσας κήπον συνέρχον-

ται τὸ ἐσπέρας φίλοι. Ἐν γένει δὲ προτιμῶσιν ὅλοι νὰ περιέρχωνται ἀπὸ τῆς ἐνάτης μετὰ μεσημβρίαν μέχρι τοῦ μεσονυκτίου εἰς τὸ δάσος τῆς Βολωνίας, παρὰ νὰ κλείωνται ἐντὸς αἰθούσης.

Πρὸ τριῶν ἐτῶν, ἐν ὥρᾳ ἔαρος, τὰ ἱλύσια πεδία ὑπενέδιδον οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸ βάρος τῶν ὀχημάτων καὶ τῶν ἱππῶν μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦτο καὶ νέος τις εἰκοσιτεσσάρων περίπου ἐτῶν, ἀναβαίνων ὠραῖον ἱππὸν· τὸ ἐνδυμὰ του ἦτο σεμνὸν καὶ κομψόν, καὶ ἐκάθητο ἐπιδεξίως ἐπὶ τοῦ ἐριππείου. Ὅτε δὲ ἔφθασε πλησίον τῆς θριαμβικῆς ἀψίδος, ἤλθε πλησίον τοῦ ἄλλου ἱππεύς καὶ εἶπε·

— Σὺ εἶσαι, Μαυρίκις;

— Ναί, Γάστων, ἀπεκρίθη ὁ πρῶτος τείνων τὴν δεξιάν.

— Καλὰ σ' ἐγνώρισα· ποῦ πηγαίνεις;

— Εἰς τὴν λέσχην.

— Τὸ κατ' ἐμὲ, φίλε μου, ἐδαρύνθη πλεον τὴν λέσχην. Εἶναι πολὺ μονότονος. Δὲν θέλεις νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸ ἵπποδρόμιον;

— Προτιμῶ νὰ ὑπάγω ἀπὸψε εἰς τὴν λέσχην, διότι παρουσιάζεται κατὰ πρῶτον σοφὸς τις ἄμερικανὸς, ἰατρός νομίζω.

— Εἰάν πρόκειται περὶ σοφοῦ, ἀλλάζει τὸ πρᾶγμα· ἄς πηγαίνωμεν εἰς τὴν λέσχην, ἀπεκρίθη στεναζών ὁ Γάστων.

Μετ' ὀλίγον ὁ Μαυρίκιος Τουρνιέρ καὶ ὁ Γάστων Πρεβέλ εἰσῆλθον εἰς τὴν λέσχην ὅπου ἦσαν ὅλα τὰ μέλη. Πολλὰ λέσχαι ἔχουσι τὴν συνήθειαν νὰ δέχωνται μετὰ τινος ἐπιστημότητος τοὺς γνωστοὺς ξένους. Τοιοῦτος δὲ ἦτο καὶ ὁ ἄμερικανὸς ἰατρός, ὅστις ὀνομάζετο Οὐίλλιαμ Οσβόρν· ἦτο ἄνθρωπος μεσόκοπος, εἶχε τρόπους κομψοὺς καὶ ἦθος ὅλως ἀριστοκρατικόν, ἐμφαίνον εὐκρίνειαν καὶ εὐθύτητα.

Ἀφοῦ παρετήρησεν αὐτόν ὁ Μαυρίκιος μετέβη εἰς τὸ καπνιστήριον παρασυρθεὶς ἀπὸ τὸν Γάστωνα. Ἐνῶν δὲ ἐκάπνιζον καὶ συνδιελέγοντο ἤνοιξεν ἡ θύρα καὶ εἰσῆλθεν ὁ Κ. Οσβόρν μετὰ τινων ἄλλων, ὁμιλῶν καθρώτατα τὴν γαλλικὴν.

— Κύριε, ἔλεγεν ἐνῶ εἰσῆρχετο, πολλάκις διημιουργοῦμεν χάριν ἄλλων φήμην τῆς ὁποίας δὲν εἶναι ἄξιοι. Ἐκ τούτων εἶναι καὶ ὁ Κ. Ἰάκωβος Τουρνιέρ· δὲν γνωρίζετε ποῖος εἶναι.

Ψιθυρισμὸς δισταγμοῦ ἠκούσθη μετὰ τὰς λέξεις ταύτας· ταύτας ἀκούσας καὶ ὁ Μαυρίκιος ἠσθάνθη ὡς τραυματισθεῖσαν τὴν καρδίαν του· διὸ σκωθεὶς ἠτοιμάζετο νὰ ὁμιλήσῃ, ὅτε ἄλλος τις τὸν ἐπρόλαβεν εἰπών·

— Καὶ τί ἐξεύρετε, κύριε, περὶ αὐτοῦ;

— Φθάνει, κύριε, ἀπεκρίθη ὁ ἰατρός, εἶπα καὶ πολλὰ· δὲν ἔπρεπε μάλιστα νὰ ἐκσταμίσω αὐτὸς ὅσα εἶπα, καὶ σὺς παρακαλῶ νὰ τὰ λησμονήσετε.

Ἐνῶ δὲ ἐστράφη ἰν' ἀποφύγῃ περαιτέρω ἐρωτήσεις, ἀπῆλθον κατὰ πρόσωπον τὸν Μαυρίκιον, ὅχι πρὸς καὶ ἱλαρὸν ὅπως εἶδομεν αὐτὸν πρὶν, ἀλλ' ἔξω φρενῶν.

— Κύριε, εἶπεν οὗτος ὀργίλως, οἱ φίλοι μου εἶναι κύριοι νὰ λησμονήσουν ὅ,τι εἶπεν· ἐγὼ ὅμως σὺς,